

РАҚАМЛИ ЖАМИЯТДА ЁШЛАРНИНГ ФУҚАРОЛИК ПОЗИЦИЯСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ДИАЛЕКТИКАСИ

Маликов Турдали Ташмирзаевич

Наманган давлат техника университети доценти, фалсафа фанлари номзоди

E-mail: malikov.turdali@mail.ru Telegram +998936667771,

Аннотация: мазкур мақолада Янги Ўзбекистонда рақамли жамиятда ёшларнинг фуқаролик позицияси - бу жуда долзарб масала эканлиги, ёшларнинг маънавий ривожланишида ва ўзининг фуқаролик позициясини танлашида оила, мактаб, маҳалла, жамият, оммавий ахборот воситаларининг аҳамияти юқори эканлиги, республикамизда ёшларга берилаётган эътибор ва имкониятлар, ҳамда бугунги кунда дунё миқёсидаги ижтимоий, сиёсий, иқтисодий ва маданий жараёнларнинг интеграциялашуви, ҳалқаро миқёсдаги ғоялар, янгиликлар ҳамда ижтимоий қарашларнинг бошқа хуудларга тезкорлик билан ёйилишини бунда халқаро глобаллашувнинг ажралмас феномени сифатида ёшлар қатламининг ўрни ва роли беқиёс эканлиги асослаб берилган.

Калит сўзлар: фуқаролик позицияси, оила, мактаб, маҳалла, жамият, оммавий ахборот воситалари, ёшлар тараққиёт индекси, интернетдан фойдаланиш маданияти.

Abstract: This article argues that the civic position of young people in the digital society of New Uzbekistan is a very urgent issue, that the family, school, neighborhood, society, and the media play a significant role in the spiritual development of young people and in choosing their civic position, that the attention and opportunities given to young people in our republic, as well as the integration of social, political, economic, and cultural processes on a global scale today, the rapid spread of international ideas, innovations, and social views to other regions, make the role and place of the youth sector, as an integral phenomenon of international globalization, incomparable.

Key words: citizenship position, family, school, neighborhood, society, mass media, youth development index, internet usage culture.

Аннотация: В данной статье утверждается, что гражданская позиция молодежи в цифровом обществе Нового Узбекистана является весьма актуальной проблемой, что семья, школа, соседство, общество и средства массовой информации играют значительную роль в духовном развитии молодежи и в выборе ею своей гражданской позиции, что внимание и возможности, предоставляемые молодежи в нашей республике, а также интеграция социальных, политических, экономических и культурных процессов в глобальном масштабе сегодня, быстрое распространение международных идей, инноваций и социальных взглядов в другие регионы делают роль и место молодежного сектора как неотъемлемого явления международной глобализации несравнимыми.

Ключевые слова: гражданская позиция, семья, школа, соседство, общество, средства массовой информации, индекс развития молодежи, культура использования интернета.

Ёшлар ва фуқаролик позицияси - бу жуда муҳим ва долзарб масала. Ёшлар - бу жамиятнинг келажаги, уларнинг фуқаролик позицияси эса жамиятнинг ривожига ва барқарорлиги учун муҳим аҳамиятга эга. Ёшларнинг фуқаролик позицияси деганда нимани тушунамиз? Бу - жамиятга бўлган масъулият ҳисси, ўз юрти, халқи ва келажаги учун ғамхўрлик қилиш, ҳуқуқ ва бурчларни англаш, демократик қадриятларни ҳурмат қилиш, инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, толерантлик ва ҳамжиҳатликни тарғиб қилиш кабиларни англатади. Ёшларнинг фуқаролик позициясини шакллантиришда қуйидаги омиллар муҳим роль ўйнайди: оила, мактаб, маҳалла, жамият, оммавий ахборот воситалари. Оила - бу боланинг биринчи таълим маскани, унда бола ҳаётдаги асосий қадриятлар, ҳуқуқ ва бурчлар, толерантлик ва ҳамжиҳатлик кабиларни ўрганади. Оила ёшлар томонидан қадрият сифатида баҳолашиб қадрланадиган жамоа бўлиши керак, сабаби у инсон ва инсоният учун, миллат ва элатнинг ривожланишини асосий пойдеворидир. Қадриятлар сермазмун ва кўп қиррали тушунча булиб, уз ичига табиий, ижтимоий-сиёсий, ҳуқуқий, моддий, маънавий, диний, ахлоқий, бадиий-эстетикларни олади. Мактаб - бу боланинг ижтимоийлашув жараёнида муҳим роль ўйнайдиган муассаса, унда бола фуқаролик таълими, ҳуқуқ ва бурчлар, демократик қадриятлар, инсон ҳуқуқлари, толерантлик ва ҳамжиҳатлик кабиларни ўрганади. Таълим тизимидаги асосий принциплар ҳам шу мақсадга йўналтирилган. Яъни таълим ва тарбияга миллий ҳамда умуминсоний қадриятларнинг сингдирилганлиги, таълим ва тарбиянинг инсонпарварлик, демократик хусусияти, билимлилик, қобилиятлилик ва истеъдоднинг рағбатлантирилиши ва ҳақозалар. [1,26] Жамият - бу боланинг ҳаётидаги муҳим омил, унда бола турли хил одамлар билан мулоқот қилади, турли хил ғоялар ва қарашлар билан танишади, ўз ҳуқуқлари ва бурчларини англайди. Жамият бу катта ижтимоий маскан шахс ҳам, оила ҳам унинг ичида ҳаракат қилади, давлат ҳам жамиятнинг вазифаларини бажарувчи сиёсий ташкилот. Оммавий ахборот воситалари - бу боланинг дунёқарашини шакллантиришда муҳим роль ўйнайдиган омил, улар орқали бола жамиятдаги воқеалар, муаммолар ва ечимлар ҳақида маълумот олади.[2,18]

Бугунги кунда дунё миқёсидаги ижтимоий, сиёсий, иқтисодий ва маданий жараёнларнинг интеграциялашуви, жаҳоннинг бир бурчагида пайдо бўлган ғоялар, янгиликлар ҳамда ижтимоий қарашларнинг бошқа ҳудудларга тезкорлик билан ёйилишини халқаро глобаллашувнинг ажралмас феномени сифатида таъкидлашимиз мумкин. Мазкур ижтимоий жараёнларда ҳаракатлантирувчи куч сифатида ёшлар қатламининг ўрни ва роли бекиёсдир.

Ёшлар - жамиятнинг алоҳида мақомга эга бўлган ижтимоий-биологик гуруҳи. Айрим тадқиқотчиларнинг таъкидлашича, ёшлар қатлами жамият

томонидан ҳар томонлама қўллаб-қувватланувчи, алоҳида имтиёзларга эга, лекин айрим ижтимоий муносабатларда фаол ҳаракати чекланган инсонлар социумидир. Ёшлар - ҳар бир суверен давлатнинг стратегик салоҳияти ҳисобланади. Мамлакатнинг демократик тараққиёти, энг аввало, ёшларнинг ижтимоий-сиёсий ҳаётдаги позицияси, уларнинг эртанги кунга ишончи ва ижтимоий фаоллиги билан ўлчанади. Шу ва бошқа омиллар сабабли эндиликда ёшлар масаласи давлат сиёсатининг асосий йўналишларидан бирига айланиб улгурди. Ўзбекистонда ҳам ёшлар масаласига давлат ва жамият ривожининг муҳим омили сифатида қаралади ҳамда ҳуқуқий-демократик давлат ва кучли фуқаролик жамияти шакллантирилиши жараёнида ёшларга ўзига хос ўрин ажратилган. Маълумки, жамиятимизнинг кўпчилик қисмини айнан 30 ёшгача бўлган ёшлар қатлами ташкил этади. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 30 июндаги “Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсатини тубдан ислоҳ қилиш ва янги босқичга олиб чиқиш чоратадбирлари тўғрисида” ги ПФ-6017-сонли Фармони ҳамда 2016 йил 14 сентябрдаги “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида»ги қонуни ва бошқа бир қанча норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар айнан ёшларга қаратилган бўлиб, давлат сиёсатини ишлаб чиқиш ҳамда уларни жамиятнинг ижтимоий модернизациясига жалб қилиш бўйича асос бўлиб хизмат қилмоқда. Жойларда ушбу масалага маҳаллий ҳокимлар масъул этиб белгиланди. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасида Ёшлар масалалари бўйича комиссия ташкил этилди. Бу соҳада кўплаб ишлар амалга оширилишига қарамай, ҳозирги кунда жойларда ёшларнинг ижтимоий-иқтисодий фаоллигини ошириш, салоҳиятини рўёбга чиқариш, шу жумладан ёшлар тадбиркорлигини комплекс ривожлантириш учун зарур инфратузилма йўқлиги, йигит-қизларнинг соғлом турмуш тарзига риоя этиш, спорт билан шуғулланиш, китоб ўқиш ва ижод қилиш, қисқача айтганда, жамиятга наф келтирувчи ишларни амалга оширишларида тўсқинлик қилувчи тизимли муаммолар ҳануз сақланиб қолмоқда.

Энг долзарб масала — ёшларнинг иш билан бандлиги. Меҳнат вазирлиги маълумотларига кўра, ҳар йили 500 мингга яқин ёшлар меҳнат бозорига кириб келади. Улар етарли тажриба ва билимга эга бўлмаганликлари сабабли иш топиш ҳамда рақобат қилишда қийинчиликларга учрайдилар. 2023 йил июль ойида ёшлар билан манзилли ва тизимли ишлаш масалаларига бағишлаб ўтказилган видеоселектор йиғилишида давлатимиз раҳбари томонидан 1700 дан зиёд ярмаркалар ўтказилганига қарамай, иштирокчиларнинг атиги беш фоизи иш билан таъминлангани, 509 минг нафар ёшлар эса пул ишлаш учун хорижга кетгани танқид қилинди.[5,68]

Ёшлар сиёсатининг амалга оширилишидаги муаммо ва камчиликларни, «Ўзбекистон ёшлари: интилиш, эҳтиёж ва хавфлар» мавзусидаги тадқиқот натижалари ҳам кўрсатди. Тадқиқот «Юксалиш» умуммиллий ҳаракати ва ЮНИСЕФ ташкилоти билан ҳамкорликда «Ёшлар — Ўзбекистоннинг келгуси етакчилари» лойиҳаси доирасида ўтказилди. Унда 14 ёшдан 30 ёшгача бўлган

4,5 ming nafar йигит-қиз иштирок этди. Респондентларнинг деярли ярми ижтимоий ҳимоя, бандлик, айниқса ногиронлиги бўлган ёшларни иш билан таъминлаш, соғлиқни сақлаш, таълим, ёшлар тадбиркорлигини қўллаб-қувватлаш каби соҳалар яхшиланишига муҳтожлигини таъкидладилар. Шунга қарамай, иштирокчиларнинг деярли 70 фоизи ҳар қандай шароитда ҳам Ўзбекистонни тарқ этишни истамаётганликларини билдиришган. Бироқ, айтилган вақтда, ёшлар ўзлари учун муносиб иш топишда қийинчиликларга дуч келаётганликларини маълум қилишган.[3,52]

Давлатимиз раҳбари томонидан ижтимоий, маънавий-маърифий соҳалардаги ишларни янги тизим асосида йўлга қўйиш бўйича илгари сурилган 5 та муҳим ташаббус ёшларнинг мусиқа, рассомлик, адабиёт, театр ва санъатнинг бошқа турларига қизиқишларини оширишга, истеъдодини юзага чиқаришга хизмат қилади. Ёшларни жисмоний чиниқтириш, уларнинг спорт соҳасида қобилиятини намоён қилишлар учун зарур шароитлар яратишга йўналтирилган. Аҳоли ва ёшлар ўртасида компьютер технологиялари ва интернетдан самарали фойдаланишни ташкил этишга қаратилган. Ёшлар маънавиятини юксалтириш, улар ўртасида китобхонликни кенг тарғиб қилиш бўйича тизимли ишларни ташкил этишга йўналтирилган ҳамда хотин-қизларни иш билан таъминлаш масалаларини назарда тутди.

Юқоридаги фикрлардан келиб чиқиб, Ўзбекистон Республикасида рақамли жамиятда ёшларга оид давлат сиёсатини янада кучайтириш, шу жумладан, давлат раҳбарининг беш ташаббусини амалга ошириш, ёшларни тарбиялаш ва таълим олишлари учун қулай шарт-шароитлар яратиш мақсадида қуйидагиларга алоҳида эътибор қаратиш лозим:

– Ўзбекистоннинг ёшлар масалалари бўйича халқаро рейтинглардаги ўрнини яхшилаш мақсадида ёшлар сиёсатига масъул бўлган ташкилотларнинг объектив статистик ва таҳлилий маълумотларини рейтинг шакллантирувчи халқаро агентликларга тақдим этиб бориш. Масалан, ёшларнинг яшаш сифати бўйича тузиладиган «Youth Progress Index 2017» Ёшлар тараққиёт индексининг 2017 йилги натижаларига кўра: Норвегия, Финляндия, Дания мамлакатлари кучли учликда қайд этилган. Ушбу рейтингда Қозоғистон 63-ўринни, Қирғизистон 58, Россия 65-ўринни эгаллаган бўлиб, унда Ўзбекистон қайд этилмаган.[3,34] иккинчи рейтинг — «The 2017 Youth Wellbeing Index» Ёшлар фаровонлиги индекси. Ушбу индекс ёшлар фаолиятини фуқаролик иштироки, иқтисодий имкониятлар, таълим, соғлиқни сақлаш, ахборот-коммуникация технологиялари, хавфсизлик ва ҳимояланганлик каби мезонлар асосида баҳолайди. Ўзбекистон бу рўйхатга ҳам киритилмаган.[3,36]

– Ёшларни қўллаб-қувватлаш ва ҳимоя қилиш дастурларини рағбатлантириш, уларга бошқа ёшлар ташкилотларини ҳам жалб қилиш ва иштирокига кўмаклашиш;

– Ўзбекистон ёшлар иттифоқи қаторида бошқа ёшлар бирлашмаларига ҳам имтиёз ва рағбатлантиришлар тақдим этиш, шу жумладан ижтимоий

аҳамиятга эга ёшлар лойиҳалари ва ташаббусларини илгари суришда молиявий қўллаб-қувватлаш зарурати мавжуд;

Шу билан бирга, бугунги глобаллашган дунё ва ахборот технологиялари асрида ёшларнинг ижтимоий қарашлари, ижтимоий муаммолари ҳам барқарор тамойил асосида ўзгариб бормоқда. XXI асрга хос хусусият сифатида бошланган компьютерлаштириш жараёнлари, Интернет ва ижтимоий тармоқларнинг ривожини ёшлар ўртасида том маънодаги виртуал ижтимоий муносабатлар тизимини шакллантирди. Буни реал воқелик сифатида эътироф этган ҳолда, мазкур жараёнлар ёшлар социумида салбий ижтимоий омилларни ҳам келтириб чиқараётганини эътироф этиш лозим.

Бугунги рақамли жамиятда БМТнинг Халқаро электрон уюшмаси маълумотларига кўра, ҳозирги кунда бутунжаҳон Интернет тармоғидан ер шарининг 3,2 млрд аҳолиси кенг миқёсда фойдаланиб келади. Ўзбекистон Республикаси Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлигининг ҳисоботида республикада Интернет тизимидан фойдаланувчилар сони 13 миллиондан, мобиль алоқа операторлари сони эса 20,8 миллиондан ошганлиги ҳақида маълумот берилади.[4,23]

Шуни таъкидлаш жоизки, бутун дунёда бўлгани каби, юртимизда ҳам Интернет ва ижтимоий тармоқларнинг асосий фойданувчилари ёшлардир. Ёшларимизда интернетдан фойдаланиш маданиятини шакллантириб бориш лозим.

Хулоса қилиб таъкидлаш лозимки, мамлакатимизда рақамли жамиятда ёшларнинг ижтимоий муносабатлар тизимини доимий равишда мониторинг қилиб бориш, ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш, уларни ижтимоий фойдали ишларга жалб қилиш, тадбиркорлик ташаббусларини қўллаб-қувватлаш, уларга шахсий ва касбий ривожланишида кўмаклашувчи турли ижтимоий-психологик, ҳуқуқий, ахборот ва маслаҳат хизматлари кўрсатиш, турли функцияларни бажарувчи ижтимоий хизматлар марказларини шакллантириш ва Ўзбекистон ёшларига XXI асрга хос янги инновацион билимлар бериш долзарб ва хал этилиши лозим бўлган масала ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси «Таълим тўғрисида»ги қонуни 2020 й
2. Ёшларга оид давлат сиёсати: ёшларнинг фикрини инобатга олган ҳолда, мажбурий аъзоликсиз ва соҳа харажатлари ошкоралигини таъминлаб. — URL: https://yumh.uz/uz/news_detail/93 (10.08.2019)
3. Youth Progress Index. — URL: <http://www.youthforum.org/youth-progress-index> (21.09.2019 й.)
4. The Global Youth Wellbeing Index. — URL: <https://www.youthindex.org/> (22.09.2023 й.)
5. Международный союз электросвязи. — URL: www.itu.int/newsroom (05.10.2023 й.)